

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ટ્રોજન એન્ડ કું. લિ.

વિ.

આરએમ. એન. એન. નાગપ્પા ચેટ્ટિયાર.

૨૦/૦૩/૧૯૫૩

[મહેર ચંદ મહાજન અને દાસ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

કરાર-નુકસાની-શેરનું વેચાણ-છેતરપિંડીથી પ્રેરિત વેચાણ-નુકસાનીનું માપ-ચૂકવેલી કિંમત અને વેચાણની તારીખે બજાર કિંમત વચ્ચેનો તફાવત-બજારની વધઘટ અને સ્ટોક એક્સચેન્જ અચાનક બંધ થવું, તેની અસર-નુકસાની પર વ્યાજ-પ્રથા-પ્લીડિંગ (દાવા અરજી/લેખિત નિવેદન) અને પુરાવા વચ્ચે વિરોધાભાસ-વાદપત્રમાં દર્શાવવામાં ન આવ્યો હોય તેવા વૈકલ્પિક દાવા પર

હુકમનામું-કાયદેસરતા.

જ્યાં કોઈ વ્યક્તિને છેતરપિંડી દ્વારા ચોક્કસ કિંમતે શેર ખરીદવા માટે પ્રેરિત કરવામાં આવે છે ત્યારે તે વેચનાર પાસેથી નુકસાની વસૂલવા માટે જે માપનો હકદાર છે તે તેણે શેર માટે ચૂકવેલી કિંમત અને જે તારીખે શેર ખરીદ્યા હતા તે તારીખે શેરની વાસ્તવિક કિંમત વચ્ચેનો તફાવત છે. સામાન્ય રીતે જે તારીખે છેતરપિંડી કરવામાં આવી હોય તે તારીખે શેરનો બજાર ભાવ અન્ય કોઈ સંજોગોની ગેરહાજરીમાં તેની વાસ્તવિક કિંમત દર્શાવે છે. જો કે, જો બજાર દૂષિત હોય અથવા અસ્થિર સ્થિતિમાં હોય અથવા કપટપૂર્વક છુપાવવામાં આવેલી હકીકતને કારણે ગભરાટમાં હોય, તો પછી પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા દ્વારા જાહેર કરાયેલા વિવિધ સંજોગોની વિચારણા પર શેરની વાસ્તવિક કિંમત નક્કી કરવી પડશે.

શેરબ્રોકરોની એક પેઢીએ વાદીને ૩,૦૦૦ શેર વેચ્યા જેઓ ૫મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ પેઢીના ગ્રાહક હતા, શેર દીઠ રૂ. ૭૭ અને રૂ. ૭૭-૪ આનાના ભાવે, વાદીને એ હકીકત છુપાવીને કે શેર પેઢીના ભાગીદારોમાંથી એકની માલિકીના હતા અને એ હકીકત પણ કે તેઓને તે દિવસે સ્ટોક એક્સચેન્જના એક સભ્ય પાસેથી ટેલિફોનિક માહિતી મળી હતી કે શેરના ભાવમાં તીવ્ર ઘટાડો થવાનો છે. ડબ્લ્યુ એપ્રિલે સ્ટોક એક્સચેન્જ એસોસિએશને ૮મી અને ૯મી એપ્રિલે એક્સચેન્જ બંધ રાખવાનો ઠરાવ પસાર કર્યો. વાદીએ ૨૦મી એપ્રિલે પ્રતિવાદીઓ મારફત ૨,૦૦૦ શેર શેર દીઠ રૂ. ૪૭ થી રૂ. ૪૨ ના ભાવે, અને ૨૨મી એપ્રિલે ૧,૦૦૦ શેર રૂ. ૪૨-૮ આનાના ભાવે વેચવા પડ્યા. હાઈકોર્ટે વાદી

દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી કિંમત અને ફરીથી વેચાણ પર મળેલા ભાવ વચ્ચેના તફાવતને નુકસાની તરીકે આપ્યો. અપીલ પર,

કોર્ટે ઠેરવેલ કે ર૦મી અને ર૨મી એપ્રિલે ફરીથી વેચાણ વખતે મળેલા ભાવ પમી એપ્રિલે શેરની વાસ્તવિક કિંમત દર્શાવી શકે નહીં. નિર્ધારણ માટેનો વાસ્તવિક પ્રશ્ન એ હતો કે જો બધા ખરીદદારો અને વેચાણકર્તાઓને ખબર હોત કે ૮મી અને ૯મી એપ્રિલે સ્ટોક એક્સચેન્જ બંધ રહેવાનું છે તો પમી એપ્રિલે આ શેરની બજાર કિંમત શું હોત.

એવું પણ ઠેરવવામાં આવ્યું કે વાદી પમી એપ્રિલથી દાવો દાખલ કર્યાની તારીખ સુધી નુકસાની તરીકે આપવામાં આવેલી રકમ પર વ્યાજ મેળવવા માટે હકદાર હતો એ સિદ્ધાંત પર કે જ્યાં છેતરપિંડી દ્વારા નાણાં મેળવવામાં આવે છે અથવા જાળવી રાખવામાં આવે છે ત્યાં ઇક્વિટી કોર્ટ તેને વ્યાજ સાથે પરત કરવાનો આદેશ આપશે.

જોહન્સન વિ. રેક્સ ([૧૯૦૪] એ.સી. ૮૧૭) નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો.

તે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે કેસનો નિર્ણય પક્ષકારોની પ્લીડિંગ (દાવા અરજી/લેખિત નિવેદન) ની બહારના આધારો પર આધારિત હોઈ શકે નહીં અને તે દલીલ કરાયેલ કેસ જ છે જે શોધવો પડે છે. જ્યાં વાદીએ અમુક રકમ માટે તેના દાવાને એ આધાર પર આધારિત કર્યો હતો કે પ્રતિવાદીઓએ તેની સૂચના વિના તેના અમુક શેર વેચ્યા હતા, પરંતુ તે એ સાબિત કરવામાં સક્ષમ ન હતો કે વેચાણ તેના દ્વારા અધિકૃત ન હતું: કોર્ટે ઠેરવેલ કે, હાઈકોર્ટના નિર્ણયને ઉલટાવતા, કે વાદીને અવેજની નિષ્ફળતાના આધારે દાવો કરાયેલી રકમ માટે હુકમનામું આપી

શકાય નહીં, કારણ કે તેણે વાદપત્રમાં અથવા તો પાછળના તબક્કે જ્યારે તેણે વાદપત્રમાં સુધારો કરવાનો પ્રયાસ કર્યો ત્યારે આવો કોઈ વૈકલ્પિક દાવો કર્યો ન હતો.

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસ્ડિક્શન: સિવિલ અપીલ નં. ૧૩૯/૧૯૫૨. મદ્રાસ ખાતેની હાઈકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેચર (હોરવિલ અને બાલકૃષ્ણ ઐયર ન્યાયમૂર્તિઓ) ના ૧૯૪૭ ના ઓ.એસ.એ. નં. ૩૪ માં ૧૭મી માર્ચ, ૧૯૫૦ ના ચુકાદા અને હુકમનામા પરથી અપીલ, જે ઉદ્ભવે છે

૧૯૪૦ ના સી. એસ. નં. ૨૦૮ માં હાઈકોર્ટના ઓર્ડિનરી ઓરિજિનલ સિવિલ જ્યુરિસ્ડિક્શનના ઉપયોગમાં ઉક્ત હાઈકોર્ટ (ક્લાર્ક ન્યાયમૂર્તિ) ના ૧૮મી એપ્રિલ, ૧૯૪૭ ના ચુકાદા અને હુકમનામામાંથી.

અપીલકર્તા માટે વી. રંગાચારી (તેમની સાથે કે. મંગાચારી).

સામાવાળા માટે કે. કૃષ્ણસ્વામી આયંગર (તેમની સાથે કે. પરશુરામ).

૨૦/૦૩/૧૯૫૩. કોર્ટનો ચુકાદો મહાજન ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા આપવામાં આવ્યો.

મહાજન ન્યાયમૂર્તિ.- આ અપીલમાં વિવાદ એક ગ્રાહક અને શેરબ્રોકરોની પેઢી વચ્ચેનો છે. એપ્રિલ, ૧૯૩૬ ના અમુક સમય પહેલાં, વાદી, જે ત્યારે એક યુવાન હતો, તે અને તેના ભાઈઓ વચ્ચેના ભાગલા પર લગભગ ૨ લાખ રૂપિયાની મિલકતના કબજામાં આવ્યો હતો. સ્ટોક-એક્સચેન્જ પર સટ્ટો કરીને ઝડપી ડિવિડન્ડ મેળવીને ધનિક બનવાની આશામાં તેણે, પ્રતિવાદી પેઢી અને અન્ય કેટલાક સ્ટોક-હોલ્ડરો મારફત, સહકારીય વ્યવહારોની શ્રેણીમાં પ્રવેશ કર્યો

અને એવું લાગે છે કે શરૂઆતમાં તેણે ખરાબ દેખાવ કર્યો ન હતો. પરંતુ પછીની ઘટનાઓ એક અલગ વાર્તા કહે છે.

૧૯૩૭ માં, ઉત્તર ભારતમાં બે લોખંડ અને પોલાદ કંપનીઓ, એટલે કે, ઇન્ડિયન આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ કું. લિમિટેડ, અને બંગાળ આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ કું. લિમિટેડ, એક કંપનીમાં ભળી ગઈ અને શેરનો નવો ઇશ્યુ કરવામાં આવ્યો. યોજના એવી હતી કે ૨૨મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ ઇન્ડિયન આયર્ન કું. લિમિટેડમાં કોઈ વ્યક્તિ પાસેના પ્રત્યેક પાંચ શેર માટે, તેને રૂ. ૨૫ ની કિંમતે એક સંપૂર્ણ ચૂકવેલ શેર આપવામાં આવશે. જ્યારે આ યોજના જાહેર કરવામાં આવી ત્યારે બજાર કિંમત શેર દીઠ લગભગ રૂ. ૫૫ હતી. આ જાહેરાત પછી સહાબાજીનું મોજું ફરી વળ્યું અને બજારમાં ઉછાળો આવ્યો. ઇન્ડિયન આયર્નના શેરના ભાવ અવાસ્તવિક ઊંચાઈએ જઈ રહ્યા હતા. ભારે સહાબાજી દ્વારા ઊભી થયેલી પરિસ્થિતિને સ્થિર કરવા માટે, કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જની કમિટીના ત્રણ સભ્યોએ ૫મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જને થોડા સમય માટે બંધ કરવા કમિટીને એક અરજી રજૂ કરી.

તે જ સાંજે વાદીના સ્ટોક-બ્રોકર અન્નામલાઈ ચેટ્ટિયાર, જેઓ ટ્રોજન એન્ડ કું. પેઢીના નામથી વ્યવસાય કરતા હતા, તેમણે કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જના સભ્ય રામદેવ ચોકાની સાથે આ વિષય પર ટેલિફોનિક વાતચીત કરી હતી અને આ વાતચીત પરથી તેમણે અનુમાન લગાવ્યું હતું કે ઇન્ડિયન આયર્નના ભાવમાં તીવ્ર ઘટાડો થવાની સંભાવના છે. તે સમયે અન્નામલાઈ ચેટ્ટિયારના હાથમાં આમાંથી ૫,૦૦૦ શેર હતા. આ વાતચીત પછી તરત જ અને તે જ રાત્રે

કામકાજના કલાકો પછી, ૭-૩૦ થી ૮-૩૦ ની વચ્ચે, અન્નામલાઈ ચેટ્ટિયારે વાદીને ફોન કર્યો અને તેને સૂચન કર્યું કે તેના માટે આ શેર ખરીદવા સારી વાત રહેશે. યુવાન વાદીએ ઝડપથી ધનિક બનવાની તેની ઉત્સુકતામાં સૂચન સ્વીકારી લીધું અને આ શેરો ખરીદ્યા, કેટલાક રૂ. ૭૭ ના ભાવે અને અન્ય રૂ. ૭૭-૪-૦ ના ભાવે. બ્રોકર્સની બીજી પેઢી, રામલાલ એન્ડ કંપની પાસે પણ આમાંના બીજા ૪,૦૦૦ શેર હતા. તેઓને પણ વાદીમાં એક તૈયાર ખરીદનાર મળ્યો. અન્નામલાઈએ ફોન કર્યા પછી તેઓએ પણ તેનો ફોન પર સંપર્ક કર્યો અને તેમની પાસે રહેલા ૪,૦૦૦ શેર તેને વેચી દીધા. વાદીએ પ્રતિવાદીઓ પાસેથી જે લોટ ખરીદ્યો હતો તેમાંથી તેણે ૧,૩૦૦ શેર રામનાથન ચેટ્ટીને પડતર કિંમતે વેચ્યા.

૬મી એપ્રિલે કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જ એસોસિએશનની કમિટીએ ૮મી અને ૯મી એપ્રિલે સ્ટોક એક્સચેન્જ બંધ કરવાનો ઠરાવ પસાર કર્યો. ૬મી એપ્રિલથી બજાર ગગડવા માંડ્યું અને ભાવ નીચે આવવા લાગ્યા, પહેલા ધીમે ધીમે અને પછી શાબ્દિક રીતે દોડવા લાગ્યા. તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે વાદીએ ખૂબ જ ભારે નુકસાનમાં વેચાણ કરવું પડ્યું.

પ્રતિવાદીઓએ વાદી પાસે તે શેરોની કિંમતની માંગણી કરી. ૫મી એપ્રિલ અને ૨૦મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ની વચ્ચે, તેણે પ્રતિવાદીઓને કુલ રૂ. ૬૦,૦૦૦ ની વિવિધ રકમોની ચૂકવણી કરી. વાદી દ્વારા પિલાની એન્ડ કંપનીને ૭૦૦ શેરનો લોટ વેચવામાં આવ્યો હતો અને ૧૯મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ તેણે પ્રતિવાદીઓને બાકીના ૩,૦૦૦ શેર ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ કિંમતે વેચવાની સૂચના આપી હતી. પ્રતિવાદીઓએ ૨૦મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ ૨,૦૦૦ શેર શેર દીઠ

રૂ. ૪૭-૪-૦ થી રૂ. ૪૪-૧૨-૦ વચ્ચેના ભાવે વેચ્યા.

બાકીના ૧,૦૦૦ શેર તેના દ્વારા રામલાલ એન્ડ કું. મારફત રૂ. ૨૨મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ શેર દીઠ રૂ. ૪૨-૮-૦ ના ભાવે વેચવામાં આવ્યા હતા. તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે રૂ. ૨૨મી મે, ૧૯૩૭ ના રોજ જ્યારે વાદી અને પ્રતિવાદીઓ વચ્ચેના હિસાબો સરભર કરવામાં આવ્યા ત્યારે એવું જાણવા મળ્યું કે વાદી રૂ. ૫૧,૭૧૨-૭-૦ ની રકમમાં તેમનો ભારે દેવાદાર હતો અને માર્ચ, ૧૯૩૭ ના અંતમાં પ્રતિવાદીઓ પાસે તેની જે રૂ. ૬૪,૦૦૦ ની જમા બાકી હતી તે સાફ થઈ ગઈ હતી. બાકી નીકળતી રકમ માટે તેણે પ્રતિવાદીઓની તરફેણમાં પ્રોમિસરી નોટ, પ્રદર્શન પી-૩૩ આપી. પ્રોમિસરી નોટ પર મળેલી ચૂકવણીઓ માટે ક્રેડિટ આપ્યા પછી પ્રતિવાદીઓએ મદ્રાસ હાઈકોર્ટની મૂળ બાજુએ (ઓરિજિનલ સાઈડ) તેની સામે (૧૯૩૭ નો ઓરિજિનલ દાવો ૧૫૦) દાવો દાખલ કર્યો અને ચુકાદા પહેલાં જમી માટેનો એક્સ પાર્ટે (એક્ષપક્ષીય) વચગાળાનો આદેશ મેળવ્યો અને મદ્રાસ ખાતે અને રામનાડ જિલ્લાના કોટ્ટાઈયુર ખાતે વાદીની જંગમ અને સ્થાવર મિલકતો જપ્ત કરી. જમીની કાર્યવાહીને કારણે રામલાલ એન્ડ કંપનીની પેઢીએ વાદીને નાદાર જાહેર કરવા માટે અરજી દાખલ કરી. રૂ. ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૩૭ ના રોજ, ટ્રોજન એન્ડ કું. એ પણ સમાન રાહત માટે અરજી દાખલ કરી. રામલાલ એન્ડ કંપનીની અરજી પર ૫મી ઓક્ટોબર, ૧૯૩૭ ના રોજ હાઈકોર્ટ દ્વારા વાદીને નાદાર જાહેર કરતો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

નાદારીની કાર્યવાહી દરમિયાન પ્રતિવાદીઓએ પ્રોમિસરી નોટ, પ્રદર્શન પી-૩૩ પર તેમના દાવાનો પુરાવો રજૂ કર્યો. ૫મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ની સાંજે

અન્નામલાઈ ચેટ્ટિયાર અને રામદેવ ચોકાની વચ્ચે થયેલી ટેલિફોનિક વાતચીત વિશે ઓફિશિયલ એસાઈનીને જાણ થતાં તેઓ એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે નાદાર વ્યક્તિ પ્રતિવાદીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી છેતરપિંડીનો શિકાર બન્યો હતો અને તેમણે તેમનો દાવો ફગાવી દીધો. પ્રતિવાદીઓની પેઢી બંને બાબતોમાં છેતરપિંડી માટે દોષિત હતી: એક, ઇન્ડિયન આયર્નના શેર અથવા તેમાંના મોટાભાગના શેર તેના ભાગીદારોમાંથી એક, અન્નામલાઈ ચેટ્ટિયારના હોવાની હકીકત છુપાવવામાં નિષ્ફળતા, અને બીજી, સ્ટોક એક્સચેન્જ બંધ કરવા માટે તેના સભ્યો દ્વારા આપવામાં આવેલી નોટિસના કારણે બજારમાં મંદી આવવાની સંભાવના વિશેની તેની જાણકારી છુપાવવામાં નિષ્ફળતા.

ઓફિશિયલ એસાઈનીના આદેશ સામે હાઈકોર્ટમાં કરવામાં આવેલી અરજી પર તેને મોકેટ ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેણે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે પ્રતિવાદીઓના દાવાનો નિકાલ કોર્ટ મોશન (કોર્ટમાં રજૂઆત) પર થવો જોઈએ, દાવાની સુનાવણી જાણે કે તે દાવો (suit) હોય તે રીતે થવી જોઈએ. આ નિર્દેશને અનુસરીને ટ્રોજન એન્ડ કું. એ રદમી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૩૮ ના રોજ હાઈકોર્ટમાં એક અરજી દાખલ કરી, જે ૧૯૩૮ ની ૩૧૩ હતી. વાદીની એસ્ટેટનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા ઓફિશિયલ એસાઈનીએ છેતરપિંડીના આધારે પ્રોમિસરી નોટ પરની પોતાની જવાબદારીનો ઇનકાર કર્યો. ૧૫મી માર્ચ, ૧૯૪૦ ના રોજ, સોમૈયા ન્યાયમૂર્તિએ પ્રતિવાદીઓનો દાવો ફગાવી દીધો. તેમણે પ્રતિવાદીઓ-પેઢીને બંને બાબતોમાં છેતરપિંડી માટે દોષિત ઠેરવી. આના પરથી એક અપીલ કરવામાં આવી હતી જે ૧૨મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ ના રોજ ફગાવી દેવામાં આવી

હતી. પ્રતિવાદીઓએ હીઝ મેજેસ્ટી ઇન કાઉન્સિલ (પ્રિવી કાઉન્સિલ) માં અપીલ કરવા માટે પરવાનગી માટે અરજી કરી પરંતુ પરવાનગી નકારી કાઢવામાં આવી. ત્યારબાદ પ્રતિવાદીઓએ સ્પેશિયલ લીવ માટે પ્રિવી કાઉન્સિલમાં અરજી કરી અને તે અરજી પણ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૩ માં ક્યારેક ફગાવી દેવામાં આવી.

૨૮મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૦ ના રોજ, જ્યારે સોમૈયા ન્યાયમૂર્તિના નિર્ણય સામેની અપીલ હજુ પણ પેન્ડિંગ હતી, ત્યારે વાદીની એસ્ટેટના પ્રતિનિધિ તરીકે ઓફિશિયલ એસાઇનીએ ટ્રોજન એન્ડ કું. સામે તે દાવો દાખલ કર્યો જેમાંથી આ અપીલ ઉદ્ભવે છે, આ દાવો પોતાને આચાર્ય તરીકે અને પ્રતિવાદીઓને એજન્ટ તરીકે ગણીને તેમની વચ્ચે થયેલા વ્યવહારોનો હિસાબ માંગવા, તેને થયેલા નુકસાન માટે વળતર માંગવા અને અન્ય વિવિધ રાહતો મેળવવા માટે હતો. આ દાવામાં ખાસ કરીને ચાર વ્યવહારોના સંબંધમાં દાવાઓ સામેલ હતા. પ્રથમ ૫,૦૦૦ ઇન્ડિયન આચર્ન શેરો સંબંધિત હતો. બીજો એસોસિએટેડ સિમેન્ટ્સના વ્યવહારનો સંદર્ભ આપે છે. ૨૨મી માર્ચ, ૧૯૩૭ ના રોજ, વાદીએ પ્રતિવાદીઓ મારફત એસોસિએટેડ સિમેન્ટ્સના ૫૦ શેર શેર દીઠ રૂ. ૧૮૦-૮-૦ ના ભાવે વેચ્યા હતા. ૩૦મી માર્ચ, ૧૯૩૭ ના રોજ, તેણે એસોસિએટેડ સિમેન્ટ્સમાં વધુ ૨૦૦ શેર શેર દીઠ રૂ. ૧૮૩ ના ભાવે સમાન રીતે વેચ્યા હતા. વાદી પાસે એસોસિએટેડ સિમેન્ટ્સમાં એક પણ શેર હાથ પર ન હતો. તેથી તેના માટે "વેચાણને આવરી લેવું" જરૂરી બન્યું. ૨૧મી જુલાઈ, ૧૯૩૭ ના રોજ, પ્રતિવાદીઓએ વાદીના ખાતામાં શેર દીઠ રૂ. ૧૬૧-૧૨-૦ ના ભાવે ૧૦૦ શેર ખરીદ્યા. ૧લી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૭ ના રોજ, તેઓએ વધુ ૧૫૦ શેર ખરીદ્યા.

શેર દીઠ રૂ. ૧૫૧ ના ભાવે. જે કિંમતે આ શેર વેચાયા હતા અને ખરીદાયા હતા તે વચ્ચેનો તફાવત રૂ. ૬,૭૬૨-૮-૦ હતો અને આ રકમ માટે પ્રતિવાદીઓએ પ્રોમિસરી નોટ એકાઉન્ટ તરફ સરભર કરીને વાદીને ક્રેડિટ આપી હતી. આ વ્યવહારના સંદર્ભમાં ઓફિશિયલ એસાઇનીનો કેસ એવો હતો કે પ્રતિવાદીઓએ કરેલી ખરીદી માત્ર અનધિકૃત જ ન હતી, પરંતુ સૂચનાઓ વિરુદ્ધ હતી અને તે વાદી માટે માન્ય અને બંધનકર્તા ન હતી કારણ કે તે નાદારી શરૂ થયા પછી કરવામાં આવી હતી. જો આ દલીલ નિષ્ફળ જાય, તો વાદી પ્રોમિસરી નોટ તરફ જમા કરાવેલી રકમ અવેજની નિષ્ફળતાના આધારે પાછી મેળવવા માટે હકદાર છે એવો વૈકલ્પિક દાવો કરવામાં આવ્યો ન હતો. ત્રીજો વ્યવહાર ટાટાના ૩૦૦ શેર સાથે સંબંધિત હતો, અને ચોથો વ્યવહાર આયર મની રબર કંપનીના શેરના સંબંધમાં હતો. છેલ્લો દાવો ટ્રાયલ વખતે પડતો મૂકવામાં આવ્યો હતો અને ત્રીજા વ્યવહાર પરનો દાવો વાદીની તરફેણમાં મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને ટ્રાયલ જજના આદેશની ઔચિત્ય પર હાઇકોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં કોઈ ચર્ચા કરવામાં આવી ન હતી. આ ૩૦૦ શેર સંબંધિત મંજૂર કરાવેલી રકમ રૂ. ૧,૦૫૦ ની હતી.

પ્રતિવાદીઓએ સંપૂર્ણ દાવા માટેની જવાબદારીનો ઇનકાર કર્યો અને એવી દલીલ કરી કે તેઓ કોઈ છેતરપિંડી માટે દોષિત નથી અને કોઈપણ સંજોગોમાં વાદી કોઈ નુકસાનનો દાવો કરવા માટે હકદાર નથી, કારણ કે તે કોઈ નુકસાન સહન કર્યા વિના તેની ખરીદી પછી તરત જ તેના તમામ શેર સરળતાથી વેચી શક્યો હોત, અને તેણે નફો કમાવવા માટે તેને જાળવી રાખ્યા હતા.

આ દાવાની સુનાવણી સૌપ્રથમ બેલ ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા કરવામાં આવી હતી જેમણે ૯મી માર્ચ, ૧૯૪૩ ના રોજ વાદીના દાવાને હુકમનામું આપ્યું હતું. પ્રતિવાદીઓએ અપીલ કરી. અપેલેટ કોર્ટે બેલ ન્યાયમૂર્તિના નિર્ણયને બાજુ પર રાખ્યો અને ૨૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૪ ના રોજ નવા નિકાલ માટે દાવો રિમાન્ડ (પરત) કર્યો. તે દરમિયાન, એટલે કે, ૨૧મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૪ ના રોજ, વાદીની નાદારી રદ કરવામાં આવી અને તેની અરજી પર તેને ઓફિશિયલ એસાઇનીના સ્થાને રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવ્યો અને તેણે દાવો ચાલુ રાખ્યો. કલાર્ક ન્યાયમૂર્તિ, જેમણે રિમાન્ડ પછી દાવાની સુનાવણી કરી, તેમણે વાદીની તરફેણમાં ચુકાદો આપ્યો

૧લી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૩૭ થી ચુકવણી અથવા વસૂલાત સુધી ૬ ટકા વાર્ષિકના કોર્ટ દર પર વ્યાજ સાથે રૂ. ૬૧,૭૮૭-૯-૦ ની રકમ માટે ખર્ચ સાથે. આ હુકમનામા સામે પ્રતિવાદીઓએ અપીલ પસંદ કરી. અપીલ બેન્ચે કલાર્ક ન્યાયમૂર્તિના હુકમનામામાં સુધારો કર્યો, અને હુકમનામાની રકમમાં રૂ. ૯,૧૦૦ નો ઘટાડો કર્યો. દરેક પક્ષને સમગ્ર પ્રક્રિયા દરમિયાન પ્રમાણસર ખર્ચ ચૂકવવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો. આ હુકમનામા સામે આ કોર્ટમાં અપીલ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને અપીલ હવે આ રીતે આપવામાં આવેલા પ્રમાણપત્ર હેઠળ અમારી સમક્ષ છે.

અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, આચર-મની રબર શેરના સંદર્ભમાં દાવો ટ્રાયલ વખતે પડતો મૂકવામાં આવ્યો હતો અને ટાટાના ૩૦૦ શેરને લગતા ત્રીજા વ્યવહાર પરનો દાવો રૂ. ૧,૦૫૦ ની રકમ માટે મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને

આ આદેશની ઔચિત્ય પર હાઇકોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં કોઈ ચર્ચા કરવામાં આવી ન હતી. તે કોર્ટમાં ચર્ચવામાં આવેલા બે દાવાઓ ૫,૦૦૦ ઇન્ડિયન આયર્ન શેરોના વ્યવહાર અને એસોસિએટેડ સિમેન્ટ્સમાં કરવામાં આવેલા વ્યવહારના સંબંધમાં હતા. ઇન્ડિયન આયર્ન શેરોની વાત કરીએ તો અમારી સમક્ષનો વિવાદ ૫,૦૦૦ શેરોમાંથી ૩,૦૦૦ શેરોના સંદર્ભમાં નુકસાનીની રકમના પ્રશ્ન પૂરતો સીમિત થઈ ગયો છે જે ૫મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ની રાત્રે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા વાદીને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હતા, આમાંથી ૧,૩૦૦ શેરો વાદી દ્વારા ખરીદીના એક દિવસ પછી પડતર કિંમતે વેચવામાં આવ્યા હતા, અને ૭૦૦ પિલાની એન્ડ કંપનીને વેચવામાં આવ્યા હતા, અને જેના સંદર્ભમાં વાદીનો દાવો હાઇકોર્ટમાં નકારી કાઢવામાં આવ્યો હતો અને વાદીએ કોઈ વધુ અપીલ પસંદ કરી ન હતી.

સોમૈયા ન્યાયમૂર્તિનું તારણ કે, પ્રતિવાદી પેઢી બંને બાબતોમાં છેતરપિંડી માટે દોષિત હતી: એક, ઇન્ડિયન આયર્નના શેર અથવા તેમાંના મોટાભાગના શેર તેના ભાગીદારોમાંથી એક, અન્નામલાઈ ચેટ્ટિયારના હોવાની હકીકત છુપાવવામાં નિષ્ફળતા, અને બીજી, સ્ટોક એક્સચેન્જના ત્રણ સભ્યો દ્વારા તેને અસ્થાયી ધોરણે બંધ કરવા માટે આપવામાં આવેલી નોટિસના કારણે બજારમાં મંદી આવવાની સંભાવના વિશેની તેની જાણકારી છુપાવવામાં નિષ્ફળતા, ક્લાર્ક ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ વિવાદિત ન હતું, અને એ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે તે તારણ અંતિમ બની ગયું હતું. આ ટ્રાયલ વખતે મુખ્ય પ્રશ્ન એ ચર્ચવામાં આવ્યો હતો કે શું વાદીએ આ છેતરપિંડીના પરિણામે કોઈ નુકસાન સહન કર્યું છે અને જો એમ હોય તો, નુકસાન કેવી રીતે માપવું જોઈએ. વાદપત્રમાં વાદીએ દાવો કર્યો હતો કે

તેણે ભોગવેલા તમામ ગુકસાન અને હાનિ માટે તેને વળતર મળવા પાત્ર છે. ૨૦મી અને ૨૨મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ કરાયેલા ૩,૦૦૦ શેરોના વેચાણના સંદર્ભમાં તેમના ખાતામાં રૂ. ૪૫,૦૪૨-૯-૦ ની રકમ જમા કરવામાં આવી હતી. તેણે આ ગણતરી પર ગુકસાની તરીકે આખી રકમનો દાવો કર્યો; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વાદીના જણાવ્યા મુજબ, તેણે ભોગવેલું ગુકસાન શેરની ખરીદ કિંમત અને જે કિંમતે તે આખરે વેચાયા હતા તે વચ્ચેના તફાવત અનુસાર માપવાનું હતું. શેર ૫મી એપ્રિલે રૂ. ૭૭ અને રૂ. ૭૭-૪-૦ ના ભાવે ખરીદવામાં આવ્યા હતા અને ૨૦મી અને ૨૨મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ રૂ. ૪૨-૮-૦ થી રૂ. ૪૭-૪-૦ વચ્ચેના ભાવે વેચાયા હતા. ગુકસાની માપવાની આ પદ્ધતિને ટ્રાયલ જજ સમક્ષ પ્રતિવાદીઓ દ્વારા સફળતાપૂર્વક પડકારવામાં આવી હતી. ક્લાર્ક ન્યાયમૂર્તિએ, એવું ઠેરવ્યું હોવા છતાં કે આવા કિસ્સામાં ગુકસાનીનું માપ વાદી દ્વારા સૂચવ્યા મુજબનું ન હોઈ શકે, તેના દ્વારા ભોગવવામાં આવેલા ગુકસાનનો અંદાજ વાદીએ જે દરે શેર ખરીદ્યા હતા અને જે દરે તેણે વાસ્તવમાં વેચ્યા હતા તે વચ્ચેના તફાવત પર કાઢ્યો, એ આધાર પર કે તેણે જે કિંમતે તે વેચ્યા હતા તે ૫મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ, બોના ફાઈડ (શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના) ખરીદદારો અને વાસ્તવિક પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન ધરાવતા વેચાણકર્તાઓ વચ્ચે મળી શકે તેવા આ શેરોના વાજબી મૂલ્ય કરતાં વધુ હતી.

હાઈકોર્ટની અપીલ બેન્ચ સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ટ્રાયલ જજે ૫મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ આ શેરોના વાસ્તવિક મૂલ્યના તેમના મૂલ્યાંકનમાં ભૂલ કરી હતી, અને કોઈપણ કિસ્સામાં તેમને ચાર અલગ અલગ દરે

મૂલ્યાંકન કરી શકાય નહીં. એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે નુકસાની વધારે પડતી આંકવામાં આવી હતી. આ દલીલ નકારી કાઢવામાં આવી હતી અને એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે આ કેસના સંજોગોમાં એવું કહી શકાય નહીં કે વાદીએ તે સમય માટે શેર પોતાની પાસે રાખીને ગેરવાજબી વર્તન કર્યું હતું અને પ્રતિવાદીઓએ તેમના પોતાના બેવડા વ્યવહારથી વાદીને મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં મૂકી દીધો હતો.

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ હાઈકોર્ટમાં ઉઠાવેલી દલીલોનું પુનરાવર્તન કર્યું. કોર્ટે અને આગ્રહ કર્યો કે આના જેવી ક્રિયાઓમાં નુકસાનીનું સાચું માપ ચૂકવેલી કિંમત અને વ્યવહારના સમયે શેરના વાસ્તવિક મૂલ્ય વચ્ચેનો તફાવત છે, અને તે તારીખ પછી શેર જાળવી રાખવાથી વાદીને થયેલું કોઈ પણ નુકસાન હુકમનામું કરી શકાય નહીં. એવો સખત આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે જો વાદીએ તેણે વેચેલા ૧,૩૦૦ શેરોની જેમ બાકીના શેરો વેચી દીધા હોત, તો તેને કોઈ પણ પ્રકારનું નુકસાન ન થયું હોત, કારણ કે ડબ્લી અને ઝમી તારીખે આ શેરોનો બજાર ભાવ પડતર કિંમતથી નીચે ન હતો. એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે વાદીને થયેલું નુકસાન માત્ર એ સંજોગોને કારણે હતું કે તેણે પંદર દિવસ સુધી શેર પોતાની પાસે રાખ્યા હતા, અને તે છેતરપિંડીના પરિણામે ન હતું. અંતે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જો એવું માની પણ લેવામાં આવે કે ડબ્લી અને ઝમી તારીખનું બજાર વાદી પાસેથી છુપાવવામાં આવેલી હકીકતથી પ્રભાવિત હતું, તો પણ તેની અસર ૧૦મી એપ્રિલ સુધીમાં ગાયબ થઈ ગઈ હતી, જ્યારે આ હકીકત સંપૂર્ણપણે જાણીતી બની ગઈ હતી અને નુકસાનીનું આકારણી

૧૦મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ શેર દીઠ રૂ. ૬૨ ના આ શેરોના બજાર ભાવ અને તેમની પડતર કિંમત વચ્ચેના તફાવત પર થવી જોઈતી હતી.

હવે આ નિયમ સારી રીતે સ્થાપિત છે કે કરારના ભંગ અથવા ટોર્ટ (tort - દીવાની અપકૃત્ય) ના કારણે થતી નુકસાની એ નુકસાની છે જે, જ્યાં સુધી નાણાં વળતર આપી શકે, ઈજાગ્રસ્ત પક્ષને ખોટા કૃત્ય માટે અને ખોટા કૃત્યના તમામ કુદરતી અને પ્રત્યક્ષ પરિણામો માટે વળતર આપશે. જોકે, આ નાણાકીય વળતરની રકમ માપવામાં મુશ્કેલી ઊભી થાય છે. તેને માપવા માટે કોઈ સામાન્ય સિદ્ધાંત નક્કી કરી શકાતો નથી, અને દરેક કેસ અમુક અંશે તેના પોતાના સંજોગો પર આધાર રાખે છે. જોકે, તે સ્પષ્ટ છે કે કોઈ વિશેષ સંજોગોની ગેરહાજરીમાં નુકસાનીનું માપ રજૂઆતકર્તા (representee) દ્વારા આખરે સહન કરવામાં આવેલ નુકસાનની રકમ હોઈ શકે નહીં. તે માત્ર તેણે ચૂકવેલી કિંમત અને જો તેણે ખરીદી પછી તરત જ બજારમાં તેને ફરીથી વેચી દીધી હોત તો તેને જે કિંમત મળી હોત તેની વચ્ચેનો તફાવત જ હોઈ શકે છે, અલબત્ત શરત એ છે કે તે સમયે ત્યાં એક વાજબી બજાર હતું. આવા કિસ્સામાં નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન એ છે કે જો વાદીએ પ્રતિવાદીઓની છેતરપિંડી દ્વારા તેને ખરીદવા માટે પ્રેરિત કરવામાં આવ્યું હતું તેને તરત જ ફરીથી વેચી દીધું હોત તો તે શું મેળવી શક્યો હોત.

પ્રતિવાદીઓની. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આવા કિસ્સામાં નુકસાની સાથે વ્યવહાર કરવાની રીત એ જોવાની છે કે પરિસ્થિતિમાંથી બહાર આવવા માટે તેને કેટલો ખર્ચ થયો હોત, એટલે કે, તેણે કરેલા સોદાને કારણે તેની એસ્ટેટ (મિલકત) ની સ્થિતિ કેટલી ખરાબ હતી. આ વિષય પરનો કાયદો લોર્ડ કોલિન્સ

દ્વારા મેકડોનેલ વિ. રાઈટ(૧) માં આ શરતોમાં ખૂબ જ યોગ્ય રીતે જણાવવામાં આવ્યો છે:-

"આ કિસ્સામાં ગુકસાનીનું મૂલ્યાંકન કયા સિદ્ધાંત પર કરવામાં આવે છે, તે અંગે હવે કોઈ શંકા નથી. તે ઘણા ન્યાયાધીશો દ્વારા, અને ખાસ કરીને પીક વિ. ડેરી(૨) માં કોટન એલ.જે. દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે, પરંતુ આ બાબતની સામાન્ય સમજ અને સિદ્ધાંત આ છે. તે કારણના ભંગ માટેની કાર્યવાહી નથી, અને, તેથી, સંભવિત લાભોના સંબંધમાં કોઈ ગુકસાની નથી કે જેની અપેક્ષા રાખવા માટે કરાર કરનાર વ્યક્તિ તેના કરાર દ્વારા હકદાર હતી, પરંતુ તે ટોર્ટ (દીવાની અપકૃત્ય) ની કાર્યવાહી છે-તે કરવામાં આવેલા ખોટા કૃત્ય માટેની કાર્યવાહી છે જેના દ્વારા વાદીને તેના ખિસ્સામાંથી અમુક નાણાંની છેતરપિંડી કરવામાં આવી હતી; અને તેથી, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, તેના ગુકસાનની સર્વોચ્ચ મર્યાદા તેના ગુકસાનની સંપૂર્ણ હદ છે, અને તે ગુકસાન તેના ખિસ્સામાં રહેલા અને હવે કંપનીના ખિસ્સામાં રહેલા નાણાં દ્વારા માપવામાં આવે છે. તે તેના ગુકસાનનું અંતિમ, આખરી, સર્વોચ્ચ ધોરણ છે. પરંતુ, જ્યાં સુધી તેને તે નાણાંની સમકક્ષ વસ્તુ મળી છે, ત્યાં સુધી તે ગુકસાન ઘટે છે; અને મને લાગે છે કે, ગુકસાનીનું મૂલ્યાંકન કરવામાં, પ્રથમ દૃષ્ટિએ અસ્કયામતોને ચૂકવેલા નાણાંની સમકક્ષ અને તેનાથી વધુ નહીં તરીકે લેવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી અસ્કયામતો સમકક્ષ છે, ત્યાં સુધી તેને ગુકસાન થતું નથી; જ્યાં સુધી તેઓ સમકક્ષ હોવા કરતાં ઓછા પડે છે, તે પ્રમાણમાં તેને

ગુકસાન થાય છે."

તેથી આ કેસમાં નક્કી કરવાનો એકમાત્ર મુદ્દો એ છે કે શું વાદીને સોંપવામાં આવેલા શેર ચૂકવેલા નાણાંની સમકક્ષ હતા કે શું તેઓ સમકક્ષ હોવા કરતાં ઓછા હતા અને જો એમ હોય તો, કેટલી હદે. સામાન્ય રીતે, જ્યારે છેતરપિંડી કરવામાં આવી હોય તે તારીખે શેરનો બજાર ભાવ અન્ય કોઈપણ સંજોગોની ગેરહાજરીમાં તેમની વાસ્તવિક કિંમત દર્શાવે છે. જો કે, જો બજાર દૂષિત હતું અથવા અસ્થિર સ્થિતિમાં હતું અથવા કપટપૂર્વક છુપાવવામાં આવેલી હકીકતના પરિણામે ગભરાટમાં હતું,

(૧) [૧૯૦૩] ૧ સીએચ. ૫૪૬.

(૨) ૩૭ સીએચ. ડી. ૫૪૧.

તો પછી શેરની વાસ્તવિક કિંમત

પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા દ્વારા જાહેર કરાયેલા વિવિધ સંજોગોની વિચારણા પર નક્કી કરવાની રહેશે.

આમ, જોકે સામાન્ય રીતે જ્યારે વાસ્તવિક હકીકતો જાણીતી બને તે સૌથી વહેલી તારીખે બજાર ભાવને શેરની વાસ્તવિક કિંમત તરીકે લઈ શકાય છે, તેમ છતાં, જો કોઈ બજાર ન હોય અથવા થોડા સમય માટે બજાર ભાવનો કોઈ સંતોષકારક પુરાવો ન હોય જે સુરક્ષિત રીતે લઈ શકાય. વાસ્તવિક કિંમત તરીકે, પછી જો રજૂઆતકર્તા (representee) એ શેર વેચ્યા હોય, જોકે તે કરવા માટે બંધાયેલો ન હોય, અને જો ફરીથી વેચાણ વાજબી સમયમાં અને વાજબી શરતો પર થયું હોય અને તેમાં બિનજરૂરી વિલંબ કરવામાં આવ્યો ન હોય, તો નિર્ણાયક તારીખે શેરનું સાચું બજાર મૂલ્ય પાછલી અસરથી નક્કી કરવામાં ફરીથી વેચાણ

વખતે મળેલ કિંમત ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે. જો કોઈ બજાર જ ન હોય અથવા જો ઉપર જણાવેલ કારણોસર બજાર ભાવને વસ્તુની વાસ્તવિક કે વાજબી કિંમત તરીકે લઈ શકાય તેમ ન હોય અને રજૂઆતકર્તાએ વસ્તુઓ વેચી ન હોય, તો જ્યારે છેતરપિંડી કરવામાં આવી હતી તે તારીખે વસ્તુની વાસ્તવિક અથવા વાજબી કિંમત નક્કી કરવામાં અનુગામી ઘટનાઓ ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે, જો કે આવી અનુગામી ઘટનાઓ એવા બાહ્ય સંજોગોને આભારી ન હોય જે વસ્તુને જાળવી રાખવાના કારણે ઊભા થયા હોય. અમે સમજીએ છીએ કે, આવા સંજોગોમાં પક્ષકારને થયેલા નુકસાન અને હાનિને નક્કી કરવા માટેના આ સારી રીતે સ્થાપિત નિયમો છે.

જો નીચેની અદાલતો દ્વારા ઉપર જણાવેલ નિયમો પર નુકસાની માપવામાં આવી હોત, તો આ કોર્ટે આ મુદ્દા પરના સમવર્તી તારણને માન આપ્યું હોત કારણ કે નુકસાનીના આકારણીનો પ્રશ્ન મુખ્યત્વે હકીકતનો પ્રશ્ન છે અને આવા મુદ્દાઓ પર નીચેની અદાલતોના સમવર્તી તારણોની, અત્યંત અસાધારણ સંજોગો સિવાય, આ કોર્ટ દ્વારા સમીક્ષા કરવામાં આવતી નથી. જોકે, અમને એવું લાગે છે કે નીચેની અદાલતોએ આવા કેસોમાં નુકસાની માપવાનો નિયમ સાચો રીતે દર્શાવ્યો હોવા છતાં, તેઓએ પડતર કિંમત અને ર૦મી અને ર૨મી તારીખે ચાર અલગ-અલગ દરે વેચાણ પર મળેલા ભાવ વચ્ચેના તફાવત પર તેમનો અંદાજ કાઢ્યો. આ ચાર દરો દેખીતી રીતે પમી તારીખે શેરની સાચી કિંમત દર્શાવી શકતા નથી.

વધુમાં, આ શેરોની સાચી કિંમત ર૦મી અને ર૨મી તારીખે તેમના ફરીથી

વેચાણ પર જે ખરેખર મળી હતી તેના કરતાં ઓછી હતી તેવું તારણ બિલકુલ કોઈ પુરાવા પર આધારિત નથી. આવું તારણ માત્ર રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના આધારે અને તે પુરાવાના સંદર્ભ દ્વારા જ મેળવી શકાય છે, અને આવું કરવામાં આવ્યું નથી. હાઈકોર્ટે એ જાણવાનો કોઈ પ્રયાસ કર્યો ન હતો કે શેરનું મૂલ્ય વાદી પાસેથી લીધેલા નાણાંની સમકક્ષ હોવા કરતાં કેટલી હદે ઓછું હતું. આ નિર્ણાયક મુદ્દાને નક્કી કર્યા વિના, અમને લાગે છે કે નુકસાનીનો અંદાજ કાઢવો યોગ્ય ન હતો એ અસ્પષ્ટ તારણ પર કે શેરોની સાચી કિંમત રૂ. ૨૦મી અને રૂ. ૨૨મી તારીખે ફરીથી વેચાણ પર તેમને મળેલી કિંમત કરતાં ઓછી હતી. આ પરિસ્થિતિમાં, સમવર્તી તારણ હોવા છતાં, આ પ્રશ્ન પર અમારા પોતાના તારણ પર પહોંચવા સિવાય અમારી પાસે કોઈ વિકલ્પ નથી અને સંબંધિત તારીખે આ શેરોની સાચી કિંમત શું કહી શકાય તે અમારે શોધવું પડશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અમારા નિર્ધારણ માટેનો પ્રશ્ન એ છે કે જો બધા ખરીદદારો અને વેચાણકર્તાઓને માહિતી હોત કે બાકી વ્યવહારોના સેટલમેન્ટ (પતાવટ) ને અસર કરવા માટે ૮મી અને ૯મી એપ્રિલે બજાર બંધ રહેશે, અને તે નિર્ણયની અસરનું મૂલ્યાંકન કર્યું હોત, તો પમી એપ્રિલે આ શેરની બજાર કિંમત શું હોત. બ્રૂમ વિ. સ્પીક(૧) માં બકલી ન્યાયમૂર્તિના શબ્દોમાં, આનો જવાબ આપવો ખરેખર એક અઘરો પ્રશ્ન છે પરંતુ તે મુશ્કેલી નીચેની અદાલતે કર્યું છે તેમ તેનો જવાબ આપવાનો ઇનકાર કરવા માટે કોઈ આધાર નથી.

કેટલીક હકીકતો છુપાવીને વાદીને વેચવામાં આવેલા આ ૩,૦૦૦ શેરોની વાસ્તવિક કિંમત નક્કી કરવા માટે, પ્રથમ પ્રશ્ન જે નક્કી કરવાની જરૂર છે તે એ છે

કે શું આ શેરોનું બજાર, જેમાં પ્રવર્તતો દર પ્રથમ દષ્ટિએ તેમના મૂલ્યનો સાચો નિર્દેશક હશે, તે છુપાયેલી હકીકતથી પ્રભાવિત થયું હતું કે જેની વાદી ફરિયાદ કરે છે. આ કેસમાં સાબિત થયેલી હકીકતો પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે ઉત્તર ભારતમાં વ્યાપાર કરતી બે સ્ટીલ કંપનીઓના વિલિનીકરણને કારણે બજારમાં જે સહાબાજીનું મોજું ફરી વળ્યું હતું તેને અટકાવવા માટે સ્ટોક એક્સચેન્જ દ્વારા તેને બંધ કરવાના તોળાઈ રહેલા નિર્ણયના કારણે આ શેરોના બજાર ભાવને ગંભીર અસર થઈ હતી.

(૧) [૧૯૦૩] ૧ સીએચ. ૫૮૬.

કંપનીઓ. માર્ચ 19 ના રોજ પૂરા થતા સપ્તાહ માટેના માર્કેટ રિપોર્ટ્સ દર્શાવે છે કે ઈન્ડિયન આયર્ન લગભગ રૂ. 55 પર ઉભા હતા. શનિવાર ૩૦ એપ્રિલ સુધીમાં, વિલિનીકરણની શરતોની જાહેરાત પછી, ભારે સહાબાજીના કારણે શેરોનો વેપાર લગભગ રૂ. ૭૩ પર થઈ રહ્યો હતો. સોમવાર ૫મી એપ્રિલના રોજ કિંમત રૂ. ૭૭ હતી. મંગળવાર ૬મી તારીખે, જે દિવસે બજાર બે દિવસ માટે બંધ રાખવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો, આ શેરો રૂ. ૭૯ ને સ્પર્શી ગયા પરંતુ કામકાજના અંત સુધીમાં પાછા રૂ. ૭૨ પર આવી ગયા, જે રૂ. ૭ નો અચાનક ઘટાડો હતો. બુધવાર ૭મી એપ્રિલે કલકત્તા બજારમાં તેઓ રૂ. ૫૮ પર બંધ થયા, જે એક દિવસમાં રૂ. ૧૪ નો ઘટાડો હતો. આ બે દિવસ દરમિયાન બજારમાં આ અચાનક ઉછાળો અને ઘટાડો એ હકીકતનો પૂરતો સંકેત છે કે ઘટાડો કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જ દ્વારા એક્સચેન્જને બે દિવસ માટે બંધ રાખવાના નિર્ણયને કારણે હતો. એવો કોઈ પુરાવો નથી કે તે સમયે અન્ય કોઈ પરિબલ આ શેરોના

બજાર ભાવને ખલેલ પહોંચાડી રહ્યું હતું. ૧૦મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ જારી કરાયેલ પ્રતિવાદીઓનો પોતાનો શેર માર્કેટ રિપોર્ટ આ હકીકતને સંપૂર્ણ સમર્થન આપે છે. આ અહેવાલમાં નીચે મુજબ જણાવાયું છે:-

"સમીક્ષા હેઠળના સમાહ દરમિયાન ભારતીય બજારોની નોંધપાત્ર વિશેષતા ઇન્ડિયન આયર્ન એન્ડ સ્ટીલના શેરોમાં અચાનક ભારે કડાકો હતો, જે બજારના અન્ય વિભાગોમાં પણ ફેલાયો હતો. સમાહની શરૂઆત ખુશખુશાલ તેજીના સેન્ટિમેન્ટ સાથે થઈ અને ઇન્ડિયન આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ રૂ. ૮૦ ને સ્પર્શી ગયા. આ ચક્કર આવતી ઊંચાઈએ, બજારોએ તેમનું સંતુલન ગુમાવ્યું અને ગભરાટમાં થયેલા વેચાણને પરિણામે લગભગ રૂપ પોઈન્ટનો સનસનાટીભર્યો ઘટાડો થયો. આ ભારે વેચાણ નબળા ધારકોના વર્ચસ્વને કારણે હતું જેઓ અંતિમ તબક્કે બજારમાં આવ્યા હતા. વધુમાં, ઇન્ડિયન આયર્ન એન્ડ સ્ટીલના શેરોમાં વ્યવહારો માટે બ્રોકરોને ડિલિવરી કરવા અને સેટલમેન્ટ્સ (પતાવટ) કરવા સક્ષમ બનાવવા માટે ૮મી અને ૯મી એપ્રિલે કલકત્તા બજાર બંધ રાખવાના કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જના નિર્ણય દ્વારા વેચાણમાં વધારો થયો હતો. પ્રમાણપત્રો મેળવવામાં વિલંબને કારણે બ્રોકરો વચ્ચે મોટા પ્રમાણમાં વ્યવહારો બાકી હતા. શેર પ્રમાણપત્રોની તાત્કાલિક ડિલિવરીની સંભાવનાએ નબળા ધારકોને ડરાવી દીધા અને ભારે વેચાણથી ભાવો ઘટ્યા."

તેથી તે સ્પષ્ટ છે કે કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જના નિર્ણય ૮મી અને ૯મી

તારીખે કલકત્તા બજાર બંધ રાખવાથી બજાર ભાવને નોંધપાત્ર અસર થઈ. ૭મી તારીખે કલકત્તા બજાર અગાઉ જણાવ્યા મુજબ ૭૨ થી ઘટીને ૫૮ થઈ ગયું. કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જનો નિર્ણય ૭મી તારીખની સાંજે મદ્રાસના હિન્દુમાં પ્રકાશિત થયો હતો. ૭મી તારીખે ટ્રોજન એન્ડ કું. દ્વારા દાખલ કરાયેલ એકાઉન્ટના સ્ટેટમેન્ટ, પ્રદર્શન પી-૪૧ પરથી, આ શેરોમાં લગભગ અડધો ડઝન વ્યવહારો તેમના મારફત થયા હતા. એવું લાગે છે કે મોટાભાગના વ્યવહારો લગભગ ૧૦૦ સ્કિપ્સના નાના ધારકો દ્વારા કરવામાં આવ્યા હતા, જેમણે શેર દીઠ ૭૧ થી ૬૦ ની વચ્ચે તેમના શેર કાઢી નાખ્યા હતા. ૮મી તારીખે રૂ. ૬૨ ના ભાવે ત્રણ વ્યવહારો થયા હતા. ૮મી અને ૧૪મી તારીખ વચ્ચે કોઈ વ્યવહાર થયો ન હતો. ૧૪મી તારીખે રૂ. ૫૬ ના ભાવે બે વ્યવહારો થયા હતા, અને ૧૫મી તારીખે રૂ. ૫૭-૮-૦ ના ભાવે એક વ્યવહાર થયો હતો. ૨૦મી તારીખે ટ્રોજન એન્ડ કું. એ વાદીના ૨,૦૦૦ શેર રૂ. ૪૪-૧૨-૦ અને રૂ. ૪૭-૪-૦ વચ્ચેના વિવિધ ભાવે વેચ્યા.

અન્ય બ્રોકર, રામલાલ એન્ડ કંપનીના એકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ મુજબ, ૭મી તારીખે આ શેરોમાં લગભગ ૧૬ વ્યવહારો થયા હતા. તેમાંથી મોટાભાગના ૧૦૦ કે ૨૦૦ ના લોટમાં વેચાયા હતા અને આ શેરોની વેચાણ કિંમત રૂ. ૭૪ થી ૬૪ ની વચ્ચે હતી. ૮મી તારીખે થોડા વ્યવહારો થયા હતા, જેના દરો રૂ. ૫૭ થી રૂ. ૬૬ ની વચ્ચે હતા. ૮મી તારીખે રૂ. ૬૦ ના ભાવે એક વ્યવહાર થયો હતો. ૧૦મી તારીખે પણ આ દરની આસપાસ બે કે ત્રણ વ્યવહારો થયા હતા. આ કંપની દ્વારા ૧૦મી તારીખ પછી કરવામાં આવેલ કોઈ વ્યવહાર રેકૉર્ડ પર દર્શાવવામાં આવ્યો

નથી. પ્રદર્શન પી-૨૩ એ ૧૭મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ જારી કરાયેલ ટ્રોજન એન્ડ કંપનીનો બીજો સાપ્તાહિક શેર બજાર અહેવાલ છે. તેમાં નીચે મુજબ જણાવાયું છે :-

"પ્રથમ સ્થાને, ઇન્ડિયન આયર્ન રૂ. ૪૬ ની આસપાસ ખૂબ સસ્તા છે. કંપની ખૂબ જ સારું પ્રદર્શન કરી રહી છે અને રૂ. ૭૦ સુધીના સતત વધારા માટે સ્ટેજ સેટ છે.....

ઇન્ડિયન આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ્સમાં રૂ. ૫૫ થી રૂ. ૬૦ ની વચ્ચે વધઘટ જોવા મળી અને રૂ. ૪૭ પર બંધ થયા. તાજેતરની ભારે સહાબાજીએ પોતાનું પરિણામ લાવી દીધું છે."

આ અહેવાલ સાબિત કરે છે કે વાસ્તવમાં કોઈ બજાર ન હતું કારણ કે તે રેકૉર્ડ પરના પુરાવા પરથી જણાય છે.

મદ્રાસ ૮મી અને ૧૭મી વચ્ચે જે શનિવાર હતો, અને ૧૭મી તારીખે ભાવો રૂ. ૪૬ પર સ્થિર થતા જણાતા હતા. ૧૮મી તારીખે વાદીએ પ્રતિવાદીઓને તેના ૩,૦૦૦ શેર વેચવાનો ઓર્ડર આપ્યો અને એવું કહેવામાં આવ્યું કે "કૃપા કરીને આ ઓર્ડર અમલમાં ન આવે ત્યાં સુધી તમારી પાસે રાખો". પ્રતિવાદીઓ ૨૦મી તારીખે માત્ર ૨,૦૦૦ શેર જ રૂ. ૪૪-૧૨-૦ થી રૂ. ૪૭-૪-૦ વચ્ચેના ભાવે વેચી શક્યા. બાકીના ૧,૦૦૦ શેર વાદી રામલાલ એન્ડ કંપની મારફત ૨૨મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ ના રોજ રૂ. ૪૨-૮-૦ ના ભાવે વેચવામાં સફળ રહ્યો. એ એકદમ શક્ય અને સંભવિત છે કે જો વાદીએ ૧૮મી તારીખ પહેલાં, ધારો કે ૧૬મી અથવા ૧૭મી તારીખે, પ્રતિવાદીઓ અથવા રામલાલ એન્ડ કંપની પાસે ઓર્ડર મૂક્યો

હોત, તો તે આ ૧,૦૦૦ શેર પણ લગભગ એ જ કિંમતે વેચી શક્યો હોત જે કિંમતે તે પોતાના ૨,૦૦૦ શેર વેચવામાં સફળ રહ્યો. પ્રતિવાદીઓ-પેઢીના કોઈ પણ સભ્યે આ કેસમાં પુરાવો આપ્યો ન હતો. વાદી સાક્ષીના કહેડામાં ગયો અને જણાવ્યું કે જો તેને પ્રતિવાદીઓ શું જાણે છે તે ખબર હોત, તો તેણે શેર ખરીદ્યા ન હોત. તેનાથી એ માહિતી છુપાવવામાં આવી હતી કે આ શેર નીચે જવાની સંભાવના છે. તેણે કહ્યું કે તેને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા શેર વેચવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું પરંતુ કોઈ ખરીદદારો ઉપલબ્ધ ન હતા અને તેમને વેચવાની તેની તીવ્ર ઈચ્છા હોવા છતાં તે ૨૦મી અને ૨૨મી તારીખ પહેલાં તેમ કરી શક્યો ન હતો, કે તેણે તેમને વેચવા માટે પ્રતિવાદી-પેઢી, ટ્રોજન એન્ડ કું. નો સંપર્ક કર્યો પરંતુ તેઓ ૨,૦૦૦ થી વધુ શેર વેચી શક્યા નહીં. આખી સામગ્રીને ધ્યાનમાં લેતા, અમને સંતોષ છે કે પમી, કઝી અને ૭મી તારીખે પ્રવર્તતા બજાર ભાવ કલકત્તા સ્ટોક એક્સચેન્જના ૮મી અને ૯મી તારીખે બજાર બંધ રાખવાના નિર્ણયને કારણે પ્રભાવિત થયા હતા અને બજાર લગભગ ૧૭મી અથવા ૧૮મી તારીખ સુધી સ્થિર થયું ન હતું અને તે સમયે પ્રવર્તતા ભાવોને આ કેસના સંજોગોમાં તેમની વાસ્તવિક બજાર કિંમત કહી શકાય. અમારા ચુકાદામાં, આ શેરોની વાસ્તવિક કિંમત શેર દીઠ રૂ. ૪૬ હતી જ્યારે તે વાદીના ખિસ્સામાં મૂકવામાં આવ્યા હતા અને તેને રૂ. ૭૭ અથવા રૂ. ૭૭-૪-૦ ના બદલે દરેક શેર માટે રૂ. ૪૬ મળ્યા હતા. તે કમિશન માટે પણ હકદાર છે જે તેણે આ શેરોના વેચાણ પર ચૂકવવું પડ્યું હશે. આ વચ્ચેનો તફાવત બે દરો તેને થયેલું નુકસાન છે અને તે તેના માટે હકદાર છે. ઉપર આપેલા કારણોસર અમે કલાર્ક ન્યાયમૂર્તિ અને હાઈકોર્ટની

અપીલ બેન્ચ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાં ઉપર દર્શાવેલ હદ સુધી સુધારો કરીએ છીએ અને અમે વાદીના નુકસાનનો અંદાજ શેર દીઠ રૂ. ૩૧ ના દરે ૩,૦૦૦ શેર માટે રૂ. ૯૩,૦૦૦ કાઢીએ છીએ.

હાઈકોર્ટ અને અમારી સમક્ષ ચર્ચા કરવામાં આવેલો બીજો પ્રશ્ન એસોસિએટેડ સિમેન્ટ શેરના સંબંધમાં હતો. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, વાદીના ખાતામાં આ શેરોની ખરીદી પેટે રૂ. ૬,૭૬૨-૮-૦ ની રકમ જમા કરવામાં આવી હતી. વાદીએ એવી દલીલ કરી હતી કે આ વ્યવહાર તેના દ્વારા અધિકૃત ન હતો અને તે તેની સૂચનાઓના ઉલ્લંઘનમાં કરવામાં આવ્યો હતો. તેણે સૂચનાઓના ભંગના આધારે વળતરનો દાવો કર્યો હતો; તેણે વૈકલ્પિક રીતે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા પ્રોમિસરી નોટ એકાઉન્ટમાં જમા કરવામાં આવેલી રકમના અવેજની નિષ્ફળતાના આધારે દાવો કર્યો ન હતો અને જે ક્રેડિટ પ્રોમિસરી નોટ પરના દાવાની નિષ્ફળતાને કારણે અદૃશ્ય થઈ ગઈ હતી. બેલ ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ કેસની સુનાવણી વખતે એ દલીલ કે ખરીદી અનધિકૃત હતી તે વકીલ દ્વારા છોડી દેવામાં આવી હતી અને ક્લાર્ક ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ પણ એ જ વલણ અપનાવવામાં આવ્યું હતું. વાદીની ઉલટતપાસ દરમિયાન એવું જાણવા મળ્યું કે તેણે કાં તો પ્રતિવાદીઓને શેર ખરીદવાની સૂચના આપી હતી અથવા કોઈ પણ સંજોગોમાં પ્રતિવાદીઓએ તેના વતી કરેલી ખરીદીને બહાલી આપી હતી. હાઈકોર્ટની અપીલ બેન્ચ સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે એક વાતની દલીલ કર્યા પછી અને તે વાતના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કર્યા પછી, પરંતુ પાછળથી સાક્ષીના કહેડામાં એ સ્વીકારવાની ફરજ પડી કે વસ્તુઓની વાસ્તવિક સ્થિતિ અલગ હતી,

વાદીએ આ શેરો સંબંધિત રાહત મેળવવા માટે પોતાને અયોગ્ય ઠેરવ્યો હતો અને તેને તે રાહત આપી શકાય નહીં જેની તેણે માંગણી કરી ન હતી. હાઈકોર્ટે આ દલીલને એ આધાર પર નકારી કાઢી કે જોકે કોઈ ચોક્કસ વ્યવહારના સંબંધમાં ગુક્સાનીનો દાવો નિષ્ફળ જઈ શકે છે, તે સંજોગ એ નિર્દેશ આપવા માટે કોઈ બાધ નથી કે પ્રતિવાદીઓએ તે ચોક્કસ વ્યવહારના સંબંધમાં વાસ્તવમાં બાકી નીકળતા નાણાં વાદીને ચૂકવવા જોઈએ. તેણે એ પણ ઠેરવ્યું કે આ રૂ. ૬,૭૬૨-૮-૦ ની આઈટમના સંદર્ભમાં વાદીનો દાવો મર્યાદાની અંદર હતો. અમે આ મુદ્દા પર હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવાયેલા દૃષ્ટિકોણને સમર્થન આપવામાં અસમર્થ છીએ. તે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે કેસનો નિર્ણય પક્ષકારોની પ્લીડિંગ (દાવા અરજી/લેખિત નિવેદન) ની બહારના આધારો પર આધારિત હોઈ શકે નહીં અને તે દલીલ કરાયેલ કેસ જ છે જે શોધવો પડે છે. વાદપત્રમાં સુધારા વિના કોર્ટ માંગવામાં ન આવેલી રાહત આપવા માટે હકદાર ન હતી અને તેમાં વૈકલ્પિક કેસનો સમાવેશ કરવા માટે વાદપત્રમાં સુધારો કરવાની કોઈ પ્રાર્થના ક્યારેય કરવામાં આવી ન હતી. આ શેરો સંબંધિત વાદીએ જે આક્ષેપો પર રાહતનો દાવો કર્યો હતો તે સ્પષ્ટ અને ભારપૂર્વક છે. વાદપત્રમાં અથવા તો એક તબક્કે જ્યારે તેમાં સુધારો માંગવામાં આવ્યો ત્યારે પણ એવું કોઈ સૂચન કરવામાં આવ્યું ન હતું કે વાદી વિકલ્પ રૂપે અવેજની નિષ્ફળતાના આધારે આ રકમ માટે હકદાર છે. આમ હોવાથી, અમે વાદીના દાવાને અવેજની નિષ્ફળતાના આધારે તેના દ્વારા દલીલ કરાયેલા કેસ પર સ્વીકારવા માટે કોઈ માન્ય આધાર જોતા નથી. નીચેની અદાલતો સાથે અસંમતિ દર્શાવતા અમે ઠેરવીએ છીએ કે આ દાવામાં

એસોસિએટેડ સિમેન્ટ શેરો સંબંધિત વાદીને રૂ. ૬,૭૬૨-૮-૦ ની રકમ માટે ખોટી રીતે હુકમનામું આપવામાં આવ્યું હતું. પતાવટ થયેલા હિસાબો માત્ર યોગ્ય આક્ષેપો પર જ ફરીથી ખોલી શકાય છે.

નીચેની અદાલતોમાં ચર્ચા કરવામાં આવેલ આગળનો મુદ્દો પમી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ થી દાવાની તારીખ સુધી વાદીને ચૂકવવાપાત્ર રકમ પર વ્યાજ અંગેના વાદીના દાવા સંબંધિત હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે નુકસાની પર કોઈ વ્યાજ આપી શકાય નહીં કારણ કે આવું કરવાથી નુકસાની પર નુકસાની આપવા સમાન થશે જે દાખલાઓ અને સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ છે. ક્લાર્ક ન્યાયમૂર્તિએ, જોકે, કેટલાક અંગ્રેજી નિર્ણયો પર આધાર રાખીને વ્યાજ આપ્યું જે એવો નિયમ દર્શાવે છે કે જે એજન્ટ તેના આચાર્યના નાણાં મેળવે છે અથવા તેની સાથે અયોગ્ય રીતે અને તેની ફરજના ભંગમાં વ્યવહાર કરે છે અથવા જે માંગણી પર તે ચૂકવવાનો ઇનકાર કરે છે તે તે સમયથી વ્યાજ ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે જ્યારથી તે આ રીતે મેળવે છે અથવા તેની સાથે વ્યવહાર કરે છે અથવા માંગણીના સમયથી. અમને લાગે છે કે તે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે ઇક્વિટી કોર્ટ દ્વારા છેતરપિંડી દ્વારા મેળવેલા અથવા જાળવી રાખેલા નાણાંના કિસ્સામાં વ્યાજની મંજૂરી આપવામાં આવે છે. જેમ

હેલ્સબરીના વોલ્યુમ I ના આર્ટિકલ ૪૨૩ માં જણાવ્યા મુજબ, એજન્ટે પણ છેતરપિંડીના તમામ કેસોમાં અને તેની એજન્સી દરમિયાન તેના દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલી તમામ લાંચ અને ગુપ્ત નફા પર વ્યાજ ચૂકવવું પડશે. જોહન્સન વિ. રેક્સ (૧) માં પ્રિવી કાઉન્સિલના તેમના લોર્ડશિપ્સે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: -

"તેમના લોર્ડશિપ્સના મંતવ્યો વિશે કોઈ પણ સંભવિત ગેરસમજથી બચવા માટે તેઓ એ કહેવા માંગે છે કે તેમના મતે તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે, છેતરપિંડી દ્વારા મેળવવામાં આવેલા અને છેતરપિંડી દ્વારા જાળવી રાખવામાં આવેલા નાણાં વ્યાજ સાથે પાછા મેળવી શકાય છે, પછી ભલે કાર્યવાહી ઇક્વિટી કોર્ટમાં લેવામાં આવી હોય, અથવા કાયદાની અદાલતમાં, અથવા એવી અદાલતમાં કે જેનું અધિકારક્ષેત્ર ન્યાયી અને કાનૂની બંને હોય."

અપીલ કોર્ટે આ મુદ્દા પર ક્લાર્ક ન્યાયમૂર્તિના મતની પુષ્ટિ કરી. અપીલકર્તા માટે વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી હતી કે જે નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે એવા કેસો સંબંધિત છે જ્યાં એજન્ટે તેના આચાર્યના કેટલાક નાણાં પોતાના હાથમાં જાળવી રાખ્યા હોય પરંતુ પ્રસ્તુત કેસમાં દાવો માત્ર ગુકસાની માટે હતો. આ દલીલ ભ્રામક છે. કપટપૂર્વક છુપાવવા દ્વારા લાવવામાં આવેલા વ્યવહારના કારણે વાદીએ પ્રતિવાદીઓને રોકડમાં રૂ. ૬૦,૦૦૦ ની રકમ ચૂકવી જે તેણે અન્યથા આપી ન હોત અને તેણે તે નાણાં પણ ગુમાવ્યા જે પ્રતિવાદીઓ પાસે તેના ખાતામાં જમા હતા. આમ તે સ્પષ્ટ છે કે એજન્ટો પાસે વાદીની મોટી રકમ હતી જે તેઓએ તેમની સાથે કરેલી છેતરપિંડીના કારણે જ મેળવી ન હોત. કેસના આ દૃષ્ટિકોણથી અમે વિદ્વાન વકીલની દલીલમાં કોઈ બળ જોતા નથી અને અમે તેને નકારી કાઢીએ છીએ.

અમારી સમક્ષ દલીલ કરવામાં આવેલ અન્ય એકમાત્ર મુદ્દો ભવિષ્યના વ્યાજના સંદર્ભમાં હતો. એ વાતનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો ન હતો કે વાદી બાકી

નીકળતી રકમ પર ૬% ના દરે તેને મંજૂર કરવામાં આવેલ ભવિષ્યનું વ્યાજ મેળવવા માટે હકદાર હતો. જો કે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વાદીને એક વર્ષ અને છ મહિનાના સમયગાળા માટે વ્યાજ ન આપવું જોઈએ જે દરમિયાન હુકમનામું સંતુષ્ટ રહ્યું હતું. હકીકતો એવી છે કે ૮મી માર્ચ, ૧૯૪૩ ના રોજ, ૬ ટકા વ્યાજ સાથે રૂ. ૫૧,૮૦૫-૧-૦ માટેનું હુકમનામું

(૧) [૧૯૦૪] એ.સી. ૮૧૭.

વાદીની તરફેણમાં પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. ૧૧મી મે, ૧૯૪૩ ના રોજ, પ્રતિવાદીઓ દ્વારા આ હુકમનામા હેઠળની રૂ. ૭૧,૦૦૦ ની રકમ ઓફિશિયલ એસાઇનીને ચૂકવવામાં આવી હતી. આ રકમ તે હુકમનામું બાજુ પર રાખ્યા પછી ૧૨મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૪ ના રોજ ઓફિશિયલ એસાઇની દ્વારા પ્રતિવાદીઓને પાછી આપવામાં આવી હતી. દરમિયાન વાદીની નાદારી રદ કરવામાં આવી હતી અને તેને ૧૬મી માર્ચ, ૧૯૪૪ ના રોજ રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવ્યો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તે સમયગાળા દરમિયાન જ્યારે નાણાં ઓફિશિયલ એસાઇની પાસે રહ્યા હતા જે વાદી હતો ત્યારે કોઈ ભવિષ્યનું વ્યાજ ચૂકવવાપાત્ર ન હતું કારણ કે તે સમયગાળા દરમિયાન હુકમનામું સંતુષ્ટ રહ્યું હતું. હાઇકોર્ટે આ દલીલ એ આધાર પર નકારી કાઢી હતી કે જ્યારે આ નાણાં કોર્ટમાં જમા કરાવવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે તેની સાથે એવી પ્રાર્થના હતી કે અપીલનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તે નાદારની એસ્ટેટના લેણદારોને ચૂકવવા જોઈએ નહીં, અને તેથી નાણાં નાદારના લેણદારો વચ્ચે વહેંચી શકાય તેમ ન હોવાથી, આ સમયગાળા માટે વ્યાજ યોગ્ય રીતે મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું. અમારા મતે, આ

દષ્ટિકોણ ટકાવી શકાય તેમ નથી. જ્યાં સુધી પ્રતિવાદીઓ ચુકાદા-દેવાદારોનો સંબંધ છે, તેઓએ પોતાનો ભાગ ભજવ્યો હતો અને હુકમનામાધારકને નાણાં ચૂકવ્યા હતા અને આ રીતે હુકમનામું સંતુષ્ટ કર્યું હતું. ઓફિશિયલ એસાઈની, હુકમનામાધારક માટે તે ખુલ્લું હતું કે તે જે શરત પર તેને આપવામાં આવ્યા હતા તે શરત પર નાણાં ન લે અને જો તેણે પ્રતિવાદીઓ પાસેથી નાણાં ન લીધા હોત તો તે આ રકમ પર ભવિષ્યના વ્યાજનો યોગ્ય રીતે દાવો કરી શક્યો હોત, પરંતુ નાણાં લીધા પછી અને તેને પોતાની પાસે રાખ્યા પછી, એવું કહી શકાય નહીં કે આ સમયગાળા દરમિયાન પ્રતિવાદીઓ પાસેથી વાદીને કંઈ પણ બાકી હતું. પ્રતિવાદીઓએ ચોક્કસપણે હુકમનામાની રકમ ચૂકવી દીધી હતી અને વાદી અથવા તેના હિતના પુરોગામી તેનો ઉપયોગ કરી શક્યા કે કેમ તે ભવિષ્યનું વ્યાજ આપવું જોઈએ કે નહીં તે અંગે વિચારણા કરવામાં તદ્દન બિનમહત્વપૂર્ણ સંજોગ હતો. અમારા ચુકાદામાં, વાદી ૯મી માર્ચ, ૧૯૪૩ થી શરૂ થતા અને ૧૨મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૪ ના રોજ પૂરા થતા એક વર્ષ અને છ મહિનાના સમયગાળા માટે મંજૂર કરાયેલા દરે ભવિષ્યના વ્યાજ માટે હકદાર ન હતો.

તેથી અપીલ ઉપર દર્શાવેલ હદ સુધી મંજૂર કરવામાં આવે છે. હાઈકોર્ટના હુકમનામામાં સુધારો કરવામાં આવશે અને વાદી ૩,૦૦૦ ઇન્ડિયન આયર્ન શેરો પર રૂ. ૯૩,૦૦૦ ની રકમમાં નુકસાની માટે હકદાર રહેશે. રૂ. ૬,૭૬૨-૮-૦ ના સંદર્ભમાં વાદીને આપવામાં આવેલું હુકમનામું તેની તરફેણમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા બાજુ પર રાખવામાં આવેલા રૂ. ૯,૧૦૦ ના હુકમનામા ઉપરાંત બાજુ પર રાખવામાં આવે છે. ભવિષ્યના વ્યાજની ગણતરીમાં વાદીને ૯મી માર્ચ, ૧૯૪૩ થી ૧૨મી

સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૪ સુધી વ્યાજ આપવામાં આવશે નહીં. પરિણામે વાદીને રૂ. ૬૧,૭૮૭ ની રકમમાં આપવામાં આવેલું હુકમનામું ઘટાડીને રૂ. ૪૨,૧૭૫ કરવામાં આવ્યું છે. તેને ૫મી એપ્રિલ, ૧૯૩૭ થી ચુકવણી અથવા વસૂલાત સુધી એક વર્ષ અને છ મહિનાના સમયગાળા સિવાય વાર્ષિક છ ટકાના દરે વ્યાજ મળશે. વાદીને સમગ્ર પ્રક્રિયા દરમિયાન પ્રમાણસર ખર્ચ મળશે.

અપીલ અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવી.

અપીલકર્તા માટે એજન્ટ: ગણપત રાય.

સામાવાળા માટે એજન્ટ: એમ. એસ. કે. શાસ્ત્રી.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====